զինուորներ միտքի եւ գրիչի, որպէսզի շարունակուի մեր նախնիքներուն սրբազան պայքարը ազգապահպանման նակատագրին մէջ:

Մխիթար «Լուսաւորոգ»ի գաղափարն էր՝ գրական եւ հովուական առաքելութեան ընդելուզել նաեւ կրթականը: Իր կենդանութեան իսկ ծնունդ առին տարրական եւ միջնակարգ դպրոցներ որպէս պատրաստութիւն բարձրագոյն վարժարանի՝ որուն կը ձգտէին:

Մանկութեան առաջին օրրանը ծնաւ Հունգարիա, հայաշատ Թրանսիլուանիա նահանգին Եղիսաբեթուպոլիս քաղաքին մէջ, Հիմնադրին թելադրութեամբ 1746ին: Թէեւ տարրական դպրոց էր, բայց իր ուսումնական ծրագրով բարձրագոյն վարժարանի մը ծրագիրը կը պարունակէր: Ոչ միայն լեզուական ու պատմական ուսում, այլ եւ բնագիտական, իրաւաբանական եւ փիլիսոփայական ծրագիր մը կ'ամփոփէր: Աս կը նշանակէ՝ թէ այդ նորածին սերմին մէջ կը նախատեսնուէր ապագայ մեծ նիւղաւորում մը. ինչ որ իրականացաւ դարերու ընթացքին:

Աւելորդ կը նկատենք հոս մի առ մի յիշատակել բոլոր վարժարաններու անունները կամ խօսելու անոնց ներքին կազմին, գոհանալով գիրքիս մէջ հրատարակուած աշխարհագրական քարտէսով, ուր կը տեսնուի թէ որքան ընդարձակ տրամագիծով տարածեր է ան իր կրթական առաքելութեան ճառագայթումը, սփռելով աշխարհի չորս հողամասերուն վրայ Մեսրոպեան մեծասքանչ բարբառը, Հայաստանեայց հայրապետներուն ու թագաւորներուն փառքերը, լուսաւորութեան կեդրոն ունենալով Մայրավանքը՝ Ս. ՂԱԶԱՐ:

* * *

Սամուէլ Մուրատեան Վարժարանի ներկայ պատմական հրատարակութեան առիթ տուաւ՝ անոր յարակից նոր շէնքին կառուցումը եւ Վարժարանին Փարիզի մէջ – 24 Սեպտեմբեր 1848 – պաշտօնական բացման 125ամեակը:

Ջանացինք կարելի եղածին չափ պատմական տուեալներու վրայ հիմնուած՝ կառուցանել ներկայ հատորը, օգտուելով ոչ միայն ինչ որ լոյս տեսած էր զանազան հրատարակութիւններուն մէջ, այլ մանաւանդ Մայր Վանքի դիւանէն դուրս հանելով ինչ որ ուղղակի յարակցութիւն ունէր Վարժարանի պատմութեան վերաբերեալ:

Սիրոյ պարտականութիւն մը կը նկատենք հրապարակաւ յայտնելու մեր խորին շնորհակալութիւնները բոլոր անոնց՝ որոնք նիւթապէս օժանդակեցին սոյն ձեռնարկին տպագրութեան. կ'ուզենք անունով յիշատակել Գ. Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը, որ իր սովորական վեհանձնութեամբ պատրաստակամ նպաստեց մեզի:

Յատկապէս իմ եղբայրական շնորհակալութիւնը հոգեկից Հ. Անդրէաս Վրդ.ին, որ սիրայօժար պատրաստեց ընդհանուր քարտէսը Մխիթարեան Կրթական Առաքելութեան եւ յարակից ինչ որ խնդրուած էր իր ազնիւ հոգիէն:

Կը յուսանք օգտակար և հետաքրքրական հատոր մը երեւան հանած ըլլալ եւ ամբողջական գաղափար մը ներկայացուցած ընթերցողին:

Հ. Խ. ՏԻԼԻԶԵԱՆ

Կ'ենթադրենք թէ կան պակաս կամ թերի կէտեր աշակերտներու անուններուն եւ տիտղոսներուն մէջ, ուստի կը խնդրենք որ ներողամիտ ըլլան այս ակամայ թերացումին համար ու բարեհաճին ղրկել մեզի, Վարժարանի հասցէին, իրենց անունը եւ տիտղոսը, եթէ ունին, ինչպէս նաեւ նկար մը անոնք որ չունին հատորին մէջ, լրացնելու համար երկրորդ տպագրութեան: